

ТИЖНЕВИК-REVUE HEBDOMADAIRE UKRAINIENNE: TRIDEN

Число 41 (197) рік вид. V. 13 жовтня 1929 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 13 жовтня 1929 року.

Не встигла ще перейти Україною гарячкова хвиля здирства хліба, яка поставила ще раз різку межу між населенням і владою, між українцем-продуцентом і чужинцем-визискувачем, як проступає на зовень перед українським населенням нова небезпека — це брак насіння для осінньої сівби.

Не будемо наводити дрібних звісток і телеграм, перейнятих панікою, що ними геть чисто вже переповнена совітська преса, про те, що ця справа стоїть дуже зле на Україні.

Досить буде навести слова кількох достойників совітських, що «опікуються» цією справою.

«Треба одверто і рішуче сказати, — всі ми, вся партійна та радянська суспільність та перш за все земельні органи України, — ще не опанували поточної засівної кампанії так, як цього потребує завдання». (ростріл наш. Ред.).

Це слова самого Шліхтера, Наркомзема УССР, з передовиці уміщеній в «Комуністі» ч. 220 з 24. IX. с. р.

А вже кому, як не йому, знати про стан справи у «ввіреній йому області»?

З другого боку тов. Микоян, наркомторгу СССР, «ревізуючи» і доглядаючи особисто за хлібозаготівлями на Україні, одзначив, що «підготовка й перебіг осінньої засівної кампанії на Україні, особливо, в степу, незадовільні». («Ком». ч. 219 з 22. IX. с. р.).

Одбираючи хліб у населення сьогодні, большевицька влада тур-

бується вже тепер і про те, щоб можна було б його одбрати і на той рік. Тому то і такий галас навколо засівної кампанії, тому то і «ударний» характер її.

Але факт лишається фактом: ограбоване хлібозаготівлями українське населення не має насіння на засів. Що його грабують, то про це, напр., яскраво свідчить хоч би несподівана постанова Запорізького партійного окружного комітету, яку большевики ховали старанно біля місця, аж врешті про неї заговорили, і яка говорить просто, що хлібозаготівний план «не залишає жодного пуду — для споживання населенню.»*)

Про те, що воно не має насіння для сівби, говорить — помимо пресових повідомлень та дописів — Шліхтер і Микоян.

А вони вже добре бачать усю небезпеку такого стану. Бож цілком зрозуміло, що зрив засівної кампанії цієї осені пахне голодом в майбутньому році. А при тій напруженій атмосфері економічного і господарського життя, ці перспективи не всміхаються Москві та її наємникам.

Але українське населення страждає подвійно. По-перше, тому, що хліб у нього забрано тепер, по-друге, тому, що на майбутнє воно не забезпечено насінням на засів, і майбутній врожай є під знаком запитання.

Як влада окупантів вив'яжеться із трудної сучасної ситуації, — сказати важко. Ясно, що галасом та криком залагодити лихо не можна. Судячи ж по тих перших заходах окупантської влади, одно тільки можна сказати: інтереси продуцента-українця будуть занехаяні визискувачами так, як вони занехаяні сьогодні при хлібозаготовлях.

Помер видатний політик сучасної Європи — доктор Густав Штреземан, міністр закордонних справ Німеччини.***) Роля його у європейським життю дуже велика. Ставши на порозуміння Німеччини з своїми бувшими ворогами, він скерував німецьку політику на шлях миру, і в цьому напрямі зробив для Німеччини те, що до нього нікому з німецьких політиків після війни не вдалося зробити. Це він одірвав Німеччину від опори на ССРСР, поставивши Німеччину на рейки повільного, але вірного зближення із Заходом. Лишаючися одночасно великим

*) Див. «З преси» ст. 22.

**) З технічних причин черговий наш огляд міжнародного життя, саме про смерть Г. Штрезема, містимо в наступному числі.

німецьким патріотом, не забуваючи про її нагальні життєві проблеми, він зумів протягом останніх років здобути повагу й довір'я до Німеччини з боку західно-європейських держав, і в процесі творчої праці на міжнародньому ґрунті здобув для Німеччини паритетні умови, яких вона до того не мала.

Німецький народ повинен бути дуже вдячним своєму громадянину. Ві, діячеві і патріотіві.

Нам, українцям, Штреземан другом не був, навіть теоретичним, — не маємо жадного його вияву у тому напрямі. Ті крихти інтересу до певних одтінків українського руху, що можна спостерігати ще й зараз у німецьких офіційних сферах, до яких належав і Штреземан, свідчать скоріше про повне незнання української справи, ніж про яку-будь чинну симпатію до українства. Українська справа для Штреземана, треба гадати, була справою майбутнього, а тому його поки ще й не цікавила. Доля не дала йому дожити до того дня, коли йому довелося б сказати своє слово і що-до цієї справи. Щоб він сказав, — здогадуватися тепер, коли його вже нема, мабуть не було б доцільним.

Інтерв'ю з заступником паризького полпреда Беседовським.

Багато розголосу в цілому світі напевно нарobili пригоди заступника совітського «полпреда» в Парижі Беседовського, а в самому Парижі це була справжня, не аби яка подія. Не говорячи про емігрантську пресу, де-які навіть французькі часописи писали кілька днів під ряд про втечу від чекистів з ризиком для життя ... заступника совітського посла та про захист і поміч, які йому дала «буржуазна» Франція.

Проймаєно якомсь в часописах, що крім функцій першого радника «полпредства» п. Беседовський був також представником совітської України у Франції, й з журналістичного обов'язку помандрував і я до нього зробити маленьке інтерв'ю.

Знаю з газет тільки вулицю, на якій він тепер живе. Цього, звичайно, мало, щоб когось у великому місті знайти, і прийшлося мені походити майже по всіх готелях rue de l'Arcade, поки нарешті в одному з них не сказали мені, що п. Беседовський там дійсно перебуває. Виявляється — зайнятий, хтось у нього вже є. Треба почекати. Нарешті мене просять, і на порозі готельового салону я стріваю невелику кремезну фігуру; це він, я його пізнаю, бо бачив уже його фотографію в газетах.

На кожний випадок питаю його по французьки чи це він є п.Беседовський, й після підтверджуючої відповіді, по французьки, йому ж представляюся, як кореспондент «Тризуба». Просить мене сідати й відразу питає мене по українськи:

— Ви розмовляєте, напевно, по українськи?

Цих кілька українських слів мене приємно вразили.

— Вибачте, чи ви дійсно були представником совітської України у Франції? — відповідаю йому питанням.

— Так, але діяльності в зв'язку з цим представництвом у Парижі¹ не було у мене жадної, тому що українських окремих справ тут взагалі^В полпредстві не існує. В других країнах, бо представники совітської України, крім Парижа, є в Берліні, Празі, Варшаві й Римі, де-яку діяльність цим представникам приходить ся виявляти, напр., в Празі або у Варшаві. Коли раніше я був радником варшавського полпредства й також представником сов. України, там у мене була де-яка робота і як укр. представникові. Бо там Волинь, Галичина... Завжди побачення були з галичанами й з послами-українцями польського сейму.

— А скажіть, будь ласка, від кого ви одержували повноважності представника сов. України й перед ким ви в своїй діяльності, як представник сов. України, робили звіти?

— Все йшло через Москву. Така є конструкція внутрішніх відносин між Харьковом і Москвою. Але рівнобіжно з моїми докладами до Москви, я їх також робив і до Харькова. Багато разів я бував також у Харькові, заходив до різних установ і говорив про різні справи, зв'язані з моєю діяльністю...

— Але ви не мусіли там ходити і вести ці розмови, і це була ваша добра воля?

Відповідь була такого змісту, що, дійсно, це було так.

Починає далі Беседовський багато говорити про своє проходження служби за останні роки, як він був радником полпредства в Токію, потім у Варшаві й т. д. Говорить по українськи добре, без жадного чужого акценту. Уживає тільки де-які неправильні вирази, як напр., «я рахую» замість «я уважаю», але це в наші часи може можна вже віднести до тонкостей мови й я, починаючи думати, чи не з українцем, справді, говорю, звертаюся до свого бесідника з питанням:

— Скажіть, будь ласка, ви — українець?

— Так, я походжу з України.

— Добре, ви походите з України, але, вибачте, ви чи таки дійсно українець?

— Ні, я жидівського походження (так і каже добре по українськи «жидівського»), й не уживає совітського помосковленого слова «єврейського»), але я виріс на селі, разом з українськими дітьми й по українськи говорю з дитячих років, так що українська мова стала мені другою рідною мовою... Але знаєте що, мені не рекомендували сидіти біля вікна (вікно готельового салону виходить просто на тротуар) — пересядемо десь далі.

Встаємо і міняємо місця. Сідаємо в протилежному кінці кімнати в

кутку й продовжуємо далі розмову, яка заповідається бути цікавою. Але час біжить і треба уже задати кільки питань про Україну.

— Офіційна совітська версія, — питаю, — говорить, що совітська українська республіка є цілковито самостійною республікою й входить добровільно до спілки з Москвою. Чи не є це на вашу думку параваном, за яким криється звичайнісенька окупація України червоною армією?

— Не існує жадної української держави. Ріжні українські установи, які має звичайно окрема держава — все це зроблено большевиками, як мудрими правителями, щоб ліпше тримати в своїх руках край.

— А що з українізацією?

— Те саме можна сказати й що-до цієї акції совітської влади на Україні. Не провадиться тепер, властиво, жадної українізації. Уже пройшли часи, коли, роблячи Україні уступку, совітська влада відпускала трохи в цій галузі. Українізовано, власне, тільки незначні установи, де-які школи, всі ж головні установи України знаходяться цілком в московських руках, де української мови вчитися ніхто ніколи не буде, тим більше, що тепер уже українізація припиняється.

— Які ж настрої панують на Україні при такому положенню річей?

— Совітська влада не має багато симпатій. Становище большевиків є дуже скрутним взагалі. Майже на всіх кордонах совітам загрожує військова небезпека. На Україні положення большевиків є особливо небезпечне в наслідок великого незадоволення селянства, до якого останніми часами додалося обурення української інтелігенції з приводу припинення українізації. Становище надзвичайно напружене, здається, досить тільки якоїсь іскри, щоби протисовітські сили встали проти большевиків.

— Скажіть, будь ласка, ви, здається, уже були висловили свою думку, про що я читав в якійсь часописі, що большевики впадуть за 2-3 роки?

— Я так категорично не висловлювався. Я, звичайно, не знаю, коли большевики впадуть, але мені здається, що протягом 2-3 літ це може статися.

— Ну, а доля України, на вашу думку? Вона ж стане самостійною після упадку большевиків?

— Бачите, я думаю, що Україна не потребує самостійности. Цілий ряд історичних і економічних причин склалися так, що Україна мусить бути з Росією. Федеративною Україна може бути, може, навіть, буде мати своє військо й фінанси, але не буде самостійною.

Подібні міркування розвивав мені п. Беседовський досить довго, згадуючи про те, що так довго уже Україна з Москвою разом жила, спільних, мовляв, багато господарських моментів і т. д. Навіть більше того, на думку п. Беседовського, не тільки Україна, Грузія і інші землі мусять бути в цій федерації з Москвою, але і лімітрофи; вони мусять також приєднатися до цієї федерації.

— А яке відношення совітської влади до української еміграції?

— Відношення ріжне, бо й еміграція українська є ріжна. Алже ж

і на еміграції є українські течії, які не ставлять собі за мету створення самостійної української держави, а проповідують федерацію з Москвою.

— Ви напевне маєте на думці т. зв. групу Шаповала?

— Так, я на думці маю саме її. Вона є також небезпечна для большевиків з боку соціального, але не уявляє такої реальної загрози, як, наприклад, так звані у большевиків «петлюрівці», які мають зв'язки з різними державами і які в разі якоїсь війни з большевиками, маючи за своїх спільників Польщу, Румунію і, можливо, інші держави, безпосереднє загрожуватимуть самому існуванню совітської влади на Україні й безумовно дадуть привід так незадоволеному совітською владою українському селянству й українській інтелігенції до активно виступу проти большевиків.

В цей момент до салону входить якийсь молодий чоловік в шкіряній куртці, як мені здалося—семитського типу, з якоюсь печаттю на обличчю не то пихи, не то малозахованого почуття гордощів. Це не було, одним словом, якесь нормальне обличчя, яких ви бачите завжди безліч. Прийшов і сів на тому місці, де ми сиділи перед тим. У мене зараз пролетіло в думці, чи не прийшов це якийсь чекіст до Беседовського, може, навіть для розправи з ним. Очевидно, така сама думка пролетіла і в голові Беседовського. Він зараз же опустил праву руку до кешені. Я підумав: це він тримається, певне, за револьвера. Говоримо далі.

— Совітська влада,—продовжує п. Беседовський,—добре розуміє всю небезпеку, яку уявляють для неї «петлюрівці» й тому заздалегідь прикладає всі засоби для того, щоби очертити українську еміграцію перед українським населенням. В пресі з цією метою ведеться систематична кампанія, де «петлюрівці» виставляються, як хруні, запроданці Польщі, які мають на меті не створення самостійної української держави, а хочять Україну поєднати з Польщею. Цим совітська влада розраховує викликати серед українського населення відразу до цієї частини української еміграції.

Молодий незнайомець якоесь дивно себе веде. Якоесь не звичайно на нас іноді дивиться. Він сидить за столом, що стоїть між нами. Щось має в руках, чого нам за столом не видно й що він переглядає. Якимись дивними рухами лазить до кешені в штанах, то під куртку. Беседовський занепокоюється. Він все косить очима на незнайомого, бо сидить до нього боком. Я ловлю на собі кілька питливих поглядів цього таємничого молсдого чоловіка і п. Беседовський вже одкрито, не ховаючися од мене, але продовжуючи говорити, виймає револьвера з штанів і тримає його в руці в кешені піджака.

Заховуємо з Беседовським повний спокій, він тільки усе частіше обертає очима в бік незнайомого.

Ще стільки є цікавих питань, які треба було б зачепити: українська опозиція, т. зв. індустріалізація, ліквідація неписьменности, школи, жидівська колонізація, голод, тиф, хлібозаготівлі — багато чого цікавить нас з того, що діється на далекій рідній землі й головне почути про все це не з тенденційної совітської преси, а в живому слові, від того, хто тепер, говорить, можливо, й щиро. Одначе розмова затягнулася і вже час її кінчати. Ставлю останнє питання.

— Хто ж ви тепер — емігрант український чи російський?

— Я пристаю тепер до сднієї російської емігрантської течії, що узнає Україну, але в федерації з Росією. В кожному разі я ще остаточно не вирішив собі мого поступовання.

Встаю і, дякуючи, прощаюся. Косячи очима на незнайомого, до дверей ідемо разом.

Через мить я уже на вечірній вулиці Парижу, повній світла, гуркоту автомобілів та рухливого натовпу.

Семен Нечай.

Як інформує «Розбудова Нації» своїх читачів.

В ч. 8-9 свого видання «Розбудова Нації» інформує своїх читачів про життя і настрої української еміграції у Франції, Бельгії та Люксембурзі. Розуміється, все в згаданій замітці хилиться до того, що в тих країнах наші «розбудовці» мають такий успіх, якого не снилося навіть ніколи мати Тартарену із Тараскона. Але справа не у вихвалюваннях кореспондента «Розбудови», а в тім, як фактично складено автопанегірик за рахунок самої елементарної правди.

От, приміром, інформує «Розбудова Нації» про українське життя в Парижі:

«У самім Парижі існує кілька громадських організацій, приналежність до яких зумовлена в більшості політичними тенденціями їх членів. Найстаршою організацією у Парижі є «Українська Громада», зорганізована ще в початках прибуття сюди еміграції з польських таборів. Цій Громаді довелося звести гостру боротьбу з «урядовою» групою А. Лівичького, яка намагалася втягнути «Громаду» під свої впливи та керування. У дану хвилю «Укр. Громада» скупчує в собі елементи соборницького напрямку. У Парижі існує ще друга «Укр. Громада», якою керує ген. Микола Шаповал. Зараз вона не має жадного значіння; в її складі перебуває 5-10 душ».

«Розбудова Нації» забуває до цього додати багато де-чого, і певно з наміром, перше це те, що існує в Парижі ще «Об'єднана Українська Громада», що входить членом в Союз Укр. Емігр. Організацій у Франції. Але це ще маленька помилка. Значно більша — це згадка про те, що старій Громаді «довелося звести гостру боротьбу з «урядовою» групою А. Лівичького, яка намагалася втягнути «Громаду» під свій вплив та керування». Справа стояла зовсім не так, а значно простіше. Про це мусять лобре знати ті паризькі телерішні «націоналісти», що тоді разом були з «урядовою» групою проти таких осіб, як Трохимович, М. Шаповал то-що.

«Урядова» група, а фактично $\frac{3}{4}$ Громади, зовсім не хотіла втягати в себе згаданих осіб, а навпаки виключити їх із свого складу, дбаючи

про те, щоб позбавитися від деморалізованих елементів. Еластиво «Розбудова Нації» в данім разі викладає згадану історію точнісінько так, як її викладає М. Шаповал, який є справжнім автором вчиненого ним, по вказівці з Праги, заклоту в Громаді.

Інформуючи своїх читачів далі, «Розбудова Нації» не перечисляє того, які вона має свої організації у Франції і нападає на «Союз Укр. Емігр. Організації у Франції», який вона називає «Генеральною Радою» Отже Союз атестується так:

«Група полонофілів А. Лівницького знаходиться у складі т. зв. «Ген. Ради», яка зовсім безпідставно претендує на значіння загальної громадської організації на цілу Францію».

Було б краще, як би «Розбудова Нації» для переконання своїх читачів, перечисляла, які саме організації входять в склад Союзу. Певно, що читачі і самі б тоді розібралися чи Ген. Рада Союзу має право претендувати на всю Францію, чи ні. Але треба думати, що «Розбудова Нації» цього не зробить, бо їй вигідніше згадати про існування Громади Миколи Шаповала, ніж дати точні відомості про Союз і Генеральну Раду його.

Але перейдемо тепер до іншого. Далі «Розбудова нації» перечисляє в замітці, правда дуже обережно, ніби «свої» організації, чи ті, на які вона має вплив. Це дуже інтересно! По «Розбудові Нації», напр. в Шалеті існує «Просвіта», яку Провід дуже хвалить, хоч не подає, що в тій «Просвіті» тільки й світу, що кілька душ, та й то одна з них не «націоналістична», а чисто шаповалівська.

«Омекур має «Громаду», — пише далі «Розбудова Нації», — що об'єднує більшість укр. колонії»; безумовна правда! Але при чому тут «націоналісти»? Звичайно нікому не забороняється хвалити тих людей, що працюють в цій Громаді, але не думаємо, щоби одним грубим підхвалюванням осіб можна було приєднати собі Громаду.

В Кнютанжі під свою високу руку «Розбудова Нації» бере Громаду полк. Афнера, Силенка і Галушко та дитячу школу. Хто знає дійсні обставини в Кнютанжі, той певно не мало здивується тому, що полк. Афнер і п. п. Силенко та Галушко заклали разом Громаду. Сміємо заспокоїти «Розбудову Нації», що тимчасом ще Громада в Кнютанжі не вийшла з Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції, а дитяча школа продовжує від того ж таки Союзу отримувати що-місячну грошеву підмогу. Тай яка користь «націоналістам» від тих 14 маленьких дітків, що там вчать. Ними ж «Проводу» не поповниш!

Замітка, яку трактуємо, довга, довга, а через те в ній є і про легендарне перебування п. Сціборського у Франції:

«Поїздка інж. Сціборського, — пише «Розбудова Нації», — спричинилася до виявлення політичних настроїв місцевої еміграції, які представляють для українських націоналістів особливий інтерес».

Останньому повірити досить легко, але, що дійсно поїздка інж. Сціборського, що коштувала великих грошей, «спричинилася до виявлення політичних настроїв», то в цьому ми дуже і дуже сумніваємося, вже хоч би судячи по тих гомеричних відомостях про укр. еміграцію у Франції,

які подає «Розбудова Нації» в ч. 8-9 і з яких добре видно, оскільки повернувся до Праги розлютованим високий подорожник. Так ніби мимоволі «Розбудова Нації» і не згадала, що одна із українських громад на провінції просто не захотіла, щоб до неї приїздив інж. Сціборський, коли той звернувся до неї із подібною пропозицією».

Хоч мовляв, «широка опінія звичайно вважає еміграцію у Франції головною опорою полонофільської групи А. Лівіцького», як пише «Розбудова Нації», але, як перевірів новітній розбудовський Страбон, це зовсім не так:

«Маса еміграції заховується до «урядової групи» стримано і опозиційно»...

«Уряд» просто боїться тої маси, яку збирається представляти та «визволяти». За цілий час майже не було випадків, щоб хто небудь із відповідальних чинників УНР відвідав численні осередки еміграції та відважився прилюдно з'ясувати зміст і цілі «урядової» політики»...

«Самий «центр», що сидить у Парижі, не заостеніле, малорухливе, законсервоване тіло. Це кілька десятків осіб, які своєчасно одержують що-місячну «гажу» й сидять у своїх кацеляр'ях».

Одним словом п. Сціборський у Франції замість грізної противної сили знайшов порожнє місце, з яким не слід би було й рахуватися, але згадавши про своє християнське походження, він все ж таки

«перед першим прилюдним своїм викладом у Парижі доручив місцевому відділові УОН розіслати до редакції «Триуб» та відповідальних представників групи А. Лівіцького повідомлення про доклад з пропозицією прибути на прилюдну дискусію».

Двічі викликав багатир Сціборський на двобій УНР-івських пігмеїв і двічі ніхто не явився, «обмежившись лише надсилкою кількох інформаторів».

Є всі дані думати, що така невічливість УНР-івських діячів не аби як розсердила п. Сціборського, але ми беремо на себе сміливість вибачитися за отих панів перед п. Сціборським і прохати його безгнівно зрозуміти, що ті діячі не з'явилися почасти через те, що фізично не були в Парижі, а більше всього через те, що з людьми, які в друкований спосіб загрожували зірвати національну справу в Лізі Націй і взагалі в засобах не розбіраються, не зустрічаються і не балакають, а тим більше не сперечаються.

Тим більше непристойно було б «діячам» зустрічатися з п. Сціборським ще й через те, що перед тим як раз кілька Громад у Франції і Союз в цілому рішуче протестували проти негідної поведінки «націоналістів». Такої відповіді, ясної і недвозначної, гадаємо, цілком досить на «дискусію» п. Сціборського. Цей останній факт звичайно хитра «Розбудова Нації» замовчує, а він дуже важливий і показний, бо йде зовсім в розріз з тим останнім акордом своїх вражінь з Франції, які п. Сціборський ніби там мав:

«Широке громадянство із щирим захопленням прислухалося і приймало слова націоналістичної правди»...

«у цілім ряді провінційних осередків започатковано організацію відділів УОН; поширилася кольпортажа «Розбудови Нації» і ин.

Це скріплює певність дальших успіхів праці УОН започаткованої на романським ґрунті».

Від щирого серця бажаємо і ми, щоб «широке громадянство із щирим захопленням» дійсно прислухалося до слів «національної правди» — «на романським ґрунті», але рекомендуємо ту «національну правду» не шукати в «Розбудові Нації», яка загубила розуміння навіть про звичайну людську правду, що є такою необхідною, коли не для самоповаги, то для того, щоб заслужити повагу до себе та увагу інших.

І. Косенко.

З життя й політики.

— Генеральний наступ на селянство. — Хлібозаготівлі. — Колективізація. — Аґромінімум. — Селянство і комуністична партія.

Те, що переводиться зараз на совітській Україні, трудно назвати шнакшо, як генеральним наступом на селянство. Початок рішучої боротьби з селянством був передрішений ще торік, коли Сталін після низки зігравів став на своїй теперішній позиції, оголосив антиселянський курс. Але здійснення антиселянського курсу в його повному об'ємі було в минулому році утруднене тим катастрофічним неврожаєм, який охопив значну частину України. Тим то антиселянські заходи совітського уряду, які мали місце торік, це є лише пролог того, що заміряються робити і вже роблять совітські чинники тепер.

Офіційно заходи проти селянства згідно з встановленою традицією носять назву заходів проти куркулів; урядові літератори не перестають повторювати, що сучасна лінія провадиться в інтересах біднішого селянства й середняка. Але ці твердження занадто перечать фактам, занадто розходяться з дійсністю для того, щоб вони могли кого небудь переконати. По весняному досвіді 1928 року на Україні серед селянських господарств на багаті господарства (з засівом понад 16, 10 дес.) припадає всього 2,1 відс., на заможні (засів 6,10 — 10,09 дес.). — 9,5 відс.; таким чином середняцько-незаможницька маса, на яку ніби то спірається і в інтересах якої провадить свою політику совітська влада, складає — аж 88,4 відс. всіх селянських господарств. Складаючи незначну меншість, «нищі глітайство», — як констатує документ, що виходить з рядів правої опозиції («Гом». ч. 216 з 19. IX. 1929 р.), — «на селі майже не відіграє жадної ролі: позбавлені права голоса, економічно знесилені, експлуатаційні можливості та шляхи піднесення обмежені далі нікуди, проте навколо глітая і проти глітая, про вплив глітая то-що постійно утворюють галас та метушню». Для того, щоби здійснити ті заходи, які ніби то скеровані проти незначної куркульської купки, совітська держава мусить мобілізувати колосальну армію совслужачих, організувати робіничі бригади, відряджати на села комуністів, в широких розмірах використовувати допомогу червоної армії, міліції і ПУ. Становище занадто абсурдне для того, щоб воно могло відбивати дійсність. Та розуміється це становище, яке змальовують совітські чинники, дійсності й не відбиває. Коли би йшла мова про політику, скеровану проти куркулів в обороні інтересів маси селянства, в самому селі знайшлося б досить сил для її підтримки. Фактично ж йде річ про антиселянську політику, антиселянський курс взагалі.

Одмітимо ті основні лінії, по яким здійснюється антиселянська політика при сучасному урядовому курсі. Традиційний спосіб експлуатації селянства за совітської влади за допомогою хлібозаготівель при сталінському курсі останнього видання набирає специфічних рис. Всяка різниця між хлібозаготівлями в їх теперішньому переведенню і «продразверсткою» зникла. З «самопливом», з добровільним продажем хліба, тоді, коли господар сам того хоче, покінчено цілком і вповні. 70 відс. річного плану хлібозаготівель має бути закінчено до 15 листопаду, а до 15 січня має бути виконано увесь річний план. Річний план хлібозаготівель для України встановлено в дуже високих розмірах; очевидно мається надолужити ту невеличку допомогу, яку Україна одержала під час торішнього неврожаю. Керувати переведенням хлібозаготівель на Україну приїхав сам Микоян, який одвідав Харків, Одесу і Київ. Для переведення хлібозаготівель, oprіч заведеної у практику ще на весні посилки на села робітничих бригад, переведено мобілізацію 800 комуністів («Ком». ч. 215 з 18. IX). Фактично хлібозаготівлі обертаються в просте одбирання хліба, яке не зв'язано і не обмежено жадними планами. В серпні на Україні зібрано хліба на 151, 2 відс. більше, ніж передбачено було по плану центральних заготівель. По окремих округах перебільшення заготівель проти плану набирає ще більше вражаючого характеру: по Запорізькій окрузі заготовлено 374,9 відс. плану, по Маріупольській — 261,7 відс., по Ізюмській — 232, 5 («Ком». ч. 203 4. IX). Проте осягненими досі результатами комуністи все таки не задоволені. Микоян на нараді окрторгів Правобережжя зазначив: «об'їхавши ряд округ України, я переконався, що Україна зможе значно перевищити своє річне завдання в царині хлібозаготівель. Темп хлібозаготівель треба підсилити. Відсталі райони повинні підтягнутися». («Ком». ч. 217 з 20. IX). І це підтягання переводиться в широкі розмірах. Особливо звертається увага на те, що селянство змагається задержати пшеницю й жито, заміняючи його при заготівлях іншими культурами і що в наслідок цього заготівлі основних продовольчих культур відстають. Це явище, цілком природне, зв'язане із зменшенням озимих засівів в результаті торішнього неврожаю і житньої посухи викликало у совітській владі цілу низку заходів, скерованих на те, щоби примусити селянина віддати останнє.

Поруч із заходами, скерованими на те, щоби зробити індивідуальне селянське господарство втратним, розгортається низка заходів іншого порядку, які мають на увазі повне й цілковите знищення індивідуального господарства. Останній рецепт будування соціалізму, віднайдений Сталіним, наказує дбати за всяку ціну про збільшення в сільському господарстві ролі колгоспів і радгоспів. Поширення тих і других, особливо поширення колгоспів, переводиться тепер скаженим темпом, при чому совітська преса змагається запевнити, що цей рік набрав більших розмірів в результаті «добровільного» стихійного стремління селян до колективізації. Впродовж одного лише 1927-28 року народилося колективів (комун, артіль і товариств спільної обробки землі — «созів») стільки, скільки їх було створено за попереднього десятиріччя: на 1. X. 1927 було колективів 6.316 з 615.300 гект. землі, на 1. X. 1928 р. — їх стало 12.042 з 1.399.800 гект. землі (Батюк. «Про шляхи масової реконструкції селянського господарства». Праці Держплану УССР. Харків. 1929). Згідно з наміченими контрольними числами в 1929-30 р. колективи мають охопити вже 3.370 тис. гект. або 9.7 всієї землі селянського користування («Ком». ч. 215 з 18. IX). Совхози в 1929-30 р. будуть мати коло 1.300 тис. гект. землі. («Ком». ч. 215 з 18. IX). Усуспільнення сільського господарства, той процес, який при інших умовах в результаті зросту сільсько-господарської кооперації, міг би спричинитися і до зросту продуктивності сільського господарства, являється при совітських обставинах кроком, розрахованим проти селянства, бо всі субсидії і допомоги, які видають колгоспам, в останньому рахунку спадають на селянські плечі.

Індивідуальне селянське господарство стає тепер ледве толерованою категорією, яка так само мусить бути підпорядкована регулятивним заходам совітської влади. На селянське господарство спадає обов'язок здійс-

нення агромінімуму, встановлений совітською владою; шляхом адміністративних заходів, з неминучим увзглядненням класового моменту, совітська влада намагається знищити толоку, поширити угноєння, завести чистосортне насіння, поширити посівну площу, регулювати розподіл окремих культур; в цілих встановлення найтіснішого зв'язку між селянським господарством і совітським заготовочним апаратом в широких розмірах переводиться авансова і безавансова контракція посівів для здачі майбутнього урожаю державі. Всі ці заходи, може в своїй суті і раціональні, при тих умовах, при яких вони переводяться — при неминучій дефіцитності сільського господарства при здачі хліба державі по урядовим цінам, при неможливості поліпшення і розвитку господарства, бо поліпшення і розвиток означає перехід в категорію куркульських господарств, при класовому підході до агрикультурних заходів, який на практиці обертається подекуди в одібрання землі у «недбалих» господарів — всі вони перетворюються не в що інше, як в поновлення, в свосвідній формі, кріпацьких відносин на селі. Панщину, знесену на Україні 70 років тому назад царським урядом, наново заводиться в добу «соціалістичного» господарства «робітничо-селянськими» урядами Сталіна і його експозитурою на Україні.

Обмежуємося на разі характеристикою того status quo на Україні що-до селянства, який особливо яскраво і виразно зазначився на протязі останніх місяців в зв'язку з переведенням нової хлібної кампанії і підготовкою до озимого засіву. Оцінку, соціальну і економічну, того становища, яке утворюється, й вивчення наслідків, які з нього випливають, нам доведеться виділити окремо і присвятити цим справам спеціальний огляд. Занадто це поважні питання, занадто вони велике значіння мають для наших майбутніх перспектив для того, щоб можна було їх трактувати лише принагідно.

* * *

В зв'язку з характеристикою того становища, в якому опиняється тепер селянство в результаті заходів сталінського уряду, мимоволі повстає питання, чи розуміють сучасні правителі України всю серйозність тої ситуації, яка утворюється такою безоглядною політикою. На це питання треба відповісти позитивно. Не зважаючи на генеральну чистку партії, яка ще не закінчена і яка переводиться в інтересах заховання сталінської ортодоксії, не зважаючи на те, що сталінська група, що розпоряджає пресою, замовчує всі неприємні для неї факти — все той факт існування навіть серед комуністів ферменту, який базується на неганії сучасної селянської політики, не підлягає жадним сумнівам. Не маємо всієї повноти образу, бо відповідні факти совітська влада подає тільки тоді, коли вони викликають репресії з боку відповідних партійних і урядових органів, але, здається, є дані думати, що сучасна селянська політика навіть в рядах комуністичної партії знайшла досить широку і глибоку реакцію. Наводимо дані: запорізький окружний партійний провід виніс постанову, що хлібзаготовочний план центру не лишає жадного пуда для споживання населенню. Цю постанову ЦК КПБУ, розуміється, одмінено, а секретаря комітету і завідуючого окрторгом звільнено з посад. («Ком». ч. 216 з 19. IX). В Тульчинській окрузі постановою президії ЦК КПБУ відзначає в партійній організації засміченість окремих районопарторганізацій чужими людьми, зрочування окремих партійців з глитаями, перекручування класової лінії на користь куркуля, цілий ряд випадків проникнення глитаїв до артілів, комун, колгоспів, щоб розскласти їх, за пасивної ролі частини сільських партійців у колсктивізації, в ряді випадків, що вилилися у пряме відмовлення від участі в колгоспах. Справа тут так само закінчилася рядом звільнень («Ком». ч. 211 з 13. IX). Про те, що в Полтаві не все гаразд, трактує стаття «Комуніста» (ч. 210 з 12. IX) під заголовком «В руках непмана й куркуля». На Червоноградщині під час травневих-липневих заготовель цього року не зуміли взяти правильного класового орієнтування і основний тягар їх перекласти на глітая; викривлено класову лінію в кооперуванню і кредитуванню. На Ізюмщині констатуються вияви правих та примиренських настроїв («Ком». ч.

206 з 7. IX). В Глухівській парторганізації одвертих теоретиків правого ухили ніби до непомітно, проте практиків його є достатня кількість («Ком». ч. 209 з II. IX). Наведення фактів тотожного характеру з інших районів і округ можна було б продовжити. Але й те, що наведено, з безсумнівною встановлює наявність пасивної, а почасти й активної опозиції сучасному антиселянському курсу, навіть в рядах самої комуністичної партії, і окремих частинах самого совітського апарату. І це не зважаючи на всі ті воєстину героїчні заходи, які вживає сталінська група для того, щоб очистити партійний і совітський апарат від «непевних» елементів.

У високій мірі показним і характеристичним являється той факт, що опозиція протисталінського курсу серед членів комуністичної партії зазначається, власне, по лінії селянської політики теперішнього уряду. Комуністична ідеологія ніколи не грішила зайвою увагою до потреб селянства, завжди вона мала тенденцію відсовувати інтереси села на задній план. Коли тепер комуністи з опозиції, не зважаючи на своє постійне заоханя інтересів селянства і сільського господарства, висовують все таки справу селянства, більше того, коли вони ставлять її в центрі уваги — це посередній показник того значіння, якого набрала селянська справа в сучасних обставинах на Україні. Навіть і у прихильників комуністичної ідеології, що базується на інтересах міста і мійського пролетаріату, справи селянства і сільського господарства займають центральне місце! Це є дуже важний симптом, з якого мусять бути зроблені відповідні висновки.

З цього погляду і є важними ті факти, які ми навели вище. Бо инша оцінка цих фактів, трактовка їх, як симптомів наростання в комуністичній партії нових течій, які можуть привести до відповідних змін в партійній і урядовій лінії, які виведуть країну з тупого кутка, навряд чи може мати за собою які-небудь доводи. Не треба забувати, що всі ці факти, які ми подали, в совітській дійсності трактується, як факти злочинів, за якими слідом йде належна кара. Отже мови не може бути про вільне легальне наростання цих нових течій; в ряцях існуючого в комуністичній партії режиму це являється виключеним. Отже нові настрої і нові погляди можуть бути оформлені, можуть набутти силу і значіння тільки по-за комуністичною партією, по-за нею і проти неї.

Нема сумніву, що в сучасний момент оформлення тих поглядів і настроїв, які виходять з визнання за селянством основної ролі в українському національному і господарському житті на Україні, переводиться. На жаль, не можемо ми при нашій степені поінформованості встановити, як далеко посунувся цей процес. Але той факт, що посередньому впливові цих настроїв підпадають навіть комуністи, що навіть в їх колах ці настрої знаходять свій своєрідний відбиток, є дуже симптоматичним. І, ще раз повторюємо, з цього факту відповідні висновки мусять бути зроблені.

В·С

Українізація на Кубані.

Як відомо, Кубань колонізована головним чином переселенцями з України. За даними перепису 1897 року українців було тут 47,4%, росіян — 42,6% і інших 10%. Відомий же статистик О. Русов нараховував українців на Кубані 60%. Як-що взяти на увагу той факт, що серед переселенців на Кубані, переважно кількість складала весь час українці, то не можна не визнати, що ця остання цифра була перед революцією 1917 року не тільки не перебільшеною, а скорше навпаки, зменшеною, і що в кожному

разі українці складають тут більше половини населення (навіть за енциклопедичним словником Брокгауза і Ефрона — IV додаток, том ст. XIV — їх 52%).

Весь час ця більшість, як і на Україні, була об'єктом русифікації, але як і там, вже в кінці XIX віку почався на Кубані процес дерусифікації. Цей процес, що раніше відбувався в більш-менш прихованих формах, під попитом революції виходить на поверх, прибираючи не зовсім влучну назву українізації.

З весни 1917 року по станціях починають утворюватися «Просвіти», а школи, на вимогу батьків, переходять на українську мову. В центрі краю, в Катеринодарі, організовується Товариство «Шкільна Освіта», що має своїм завданням українізацію школи, утворюються курси для підготовки вчителів для українських шкіл, повстає українське видавництво і починає виходити на українській мові газета «Чорноморець».

Шостимісячна окупація Кубані червоною російською армією і півторарічні впливи та втручання в кубанські справи українофобської Добармій ген. Денікіна, дальшого розвитку дерусифікації не спинили. Кількість «Просвіт» і українізованих шкіл зростає: в ст. Полтавській українізується учительська семінарія, в Катеринодарі відчиняється українська гімназія і починає виходити тижневий журнал «Кубанська Зоря» в українській мові; в кубанському міністерстві Освіти розробляється законопроект про планову українізацію шкіл і т. д., і т. д.

Загальмувала і навіть припинила була на деякий час нормальний розвиток цього процесу друга окупація Кубані червоними росіянами, що почалася в 1920 році.

Не дивлячися на те, що в 1917 році Кубань перетворилася в окреме державне тіло і протягом майже двох років жила і билася за своє існування, як самостійна держава, від часу другої окупації вона попадає в стан звичайнісенської російської губернії, не діставши фіктивної навіть автономії, як інші бувші частини російської імперії, що теж після недовгого самостійного існування були окуповані Москвою.

Присутність на території Кубані абсолютної української більшості і існування безпосереднього етнічно-географічного зв'язку з Україною (через Ростовський, Таганрозький та Донецький повіти Донщини, що теж попала в стан звичайної губернії) підказувало або утворення з Кубані в межах Р.С.Ф.С.Р., як що не федеративної то принаймні національно-автономної одиниці або приєднання її до України.

Щоб уникнути цього, червона Москва допустилася звичайнісенського шахрайства. Під час районування 1924 року в тих офіційних дагах, на підставі яких воно переводиться, з національну фізіономію Кубані свідомо калічитьсся, за цими даними Кубань — край російський.

Перепис 1897 року дає такі цифри українського населення на Кубані: В Ейському повіті — 73,9%, (без міста Ейська — 80,1%), в Катеринодарському — 51,8% (без Катеринодара — 56,7%), в Таманському — 75,2%, в Кавказькому — 45,8%, в Майкопському — 31,3%, в Багальпашьському — 27,1% і Лабінському — 18,9%, а в донських повітах, що лучає Кубань з Україною; в Ростовському — 33,6% (без Ростова — 52,3%), Черкаському — 18,9%, Таганрозькому — 61,7% і Донецькому — 38,9%. Населення тут не кочове, а осіле і тому, не звважаючи на пертурбації революції і громадянської війни, великих змін у відношеннях кількості основних національних груп населення, здається, не повинно було б бути.

Між тим офіційне совітське видавля «Северний Кавказ» после районування. Итоги и выводы», Ростов 1925, в якому наведено дані, що їх було покладено в основу районування, вказує український елемент на вищезазначеній території такими цифрами: Армарьська округа (бувний Лабінський повіт і частина Кавказького) — 65,6% (замість 18,9 — 45,8%), Майкопська (бувний Майкопський і Багальпашинський повіти) — 49% (замість 27,1 — 31,3%), Кубанська (бувні Катеринодарський, Таманський і частини Ейського і Кавказького) — 18% (замість 51,8—75,2%). До складу ібувший Рословський та частини Ейського і Черкаського повітів) — 5,7%

(замість 18,9 — 73,9%), Таганрозька — 28% (замість 61,7%) і Донецька (частина бывшего Донецького повіту) — 2,7% — замість 38,9%.

Всю штучність цих цифр, створених ad hoc, найкращі виявляють дані перепису 1926 року, که вважаючи на всі їх хибні. За цими даними в Армавірській окрузі українців — 34%, Майкопській — 28%, Кубанській — 61%, Донецькій — 43%, Таганрозькій — 71% і Донецькій — 55%. Іншими словами українське населення Кубані показано невеличким острівком (як раз в тій його частині, де його найменше) серед російського моря, островком, зв'язаним тоненькою ниточкою з Україною.

На підставі цих даних Кубань було введено до складу Північно-Кавказького Краю. Через це більше ніж двохмільйонне українське населення Кубані в той час, як на її території твориться автономні «Гури» — черкеська (114,1578 душ, з них черкесів 52%) і карачаєво-черкеська (64,613 душ, з них карачаєвців та черкесів 43%) області, попадає в стан безправної національної меншости. Чого воно могло чекати для себе що-до задоволення своїх культурно-національних потреб, перебуваючи в складі Північно-Кавказького краю, про це яскраво говорить доля Таганрозького повіту. До районування цей повіт був в складі совітської України і тоді тут існували і розвивалися, — оскільки взагалі можна говорити про розвиток в умовах совітської дійсности, — українські школи, дитячі притулки, калігарні і бібліотеки. Після ж приєднання його до Північно-Кавказького краю, всі школи і притулки було русифіковано, а калігарні і бібліотечні зачинено. —

Офіційно, зросійська в національному відношенню, фізіономія, новоутвореного Північно-Кавказького Краю ніби звільнила цілком московський уряд від всяких обов'язків, що-до задоволення національних потреб української частини його населення. Утворюючи цілу низку національно-автономних республік і областей для народів, які іноді не мали досі не то що свого писемства, а навіть і алфавіта і часом там більшість населення складають росіяне (наприклад Карельська Автономна Совітська Союзна Республіка, де з 218.000 усього населення 43% припадає на долю карелів і 55,7% — росіян), він ніде не помічає присутности в Північно-Кавказькому краї більш ніж трьох-мільйонної маси українців (за переписом 1926 року з 8,363,481 д. всього населення краю українців було 3,106,825 душ або 37% при 3,841,063 душі або 45% — росіян).

Та не зважаючи на це, процес дерусифікації розвивається, переборюючи не тільки бездіяльність, а часом і неприховане протиділання московської влади (між іншим про зріст національної свідомости кубанського населення говорять де-які цифри статистики населення: під час перепису 1920 року з 514.115 душ міського населення визнали себе українцями лише 33,312 душ — 6,5%, а за даними перепису 1923 року з 481,507 душ — було вже 115,215 душ або 32,2%). Одним з найбільш яскравих проявів цього процесу, є українізація школи, що ведеться не планово, не з наказу влади, а на вимогу батьків і головним чином їх власними силами. Позиція влади і дійсно відношення її до цього питання характеризується словами Луначарського, що заявив був 11-9-1926 року в Катеринодарі на зібранні робітників освіти: «українізація пугаєт некоторых учителей тем, что русская школа будет украинизована, а, таким образом, русский язык займет положение исчезающего языка на Кубани. Эти опасения совершенно напрасны. Если на Украине проведена основательно украинизация, то это там совершенно согласуется с местным бытом. Здесь же на Кубани это делать нельзя.» Радичі вживати в школі замість української мови — «кубанську», він заспокоїв своїх слухачів надією, що в майбутньому можна буде перевести навчання і на російську мову («Красное Знамя», 18-9-1926).

А все ж українська мова потроху випірає російську з школи. В Кубанській окрузі в

1924-5	шкільному році	було	147	шкіл
1925-6	шкільному році	було	150	шкіл
1926-7	шкільному році	було	219	шкіл
1927-8	шкільному році	було	245	шкіл
1928-9	шкільному році	було	286	шкіл

В той час, як наприклад р. 1926 на Україні на 2.300.000 душ російського населення російських шкіл було 1.214, в Північно-Кавказькому краю на 3.106.825 українців українських шкіл було лише 247, при чому в цілій низці округ з великою кількістю українців, як наприклад в Таганрозькій 191.771 д. або 71%, Донецькій 206.520 д. або 53%, Ставропольській 247.755 д. або 33%, Сальській 207.195 або 43%, і т. д. не було ані одної української школи. І у тому ж Північно-Кавказькому краї тоді ж, 93.955 д. німців мало 137 німецьких шкіл; 162.176 д. вірменів — 119 вірменських шкіл. Але ці 286 українських шкіл складає трохи більше 30% всіх шкіл I ступня Кубанської округи. Ще менше шкіл 2-го ступня. З 76 шкіл цього типу українських було в 1926 р. всього дві: педтехникум в станиці Полтавській та гімназія в Катеринодарі (на Україні 2300000 росіян мають понад 280 російських шкіл II ступня). Крім цього є ще українські відділи в педінституті і на рбафачі, та викладається українознавство в медтехникумі та катеринодарському педтехникумі.

Такий стан буде цілком зрозумілий, коли ми візьмемо на увагу ті перешкоди, що їх створює українізація школи.

Насамперед гостро відчувається брак учителів. Очевидно, що навіть для існуючої кількості шкіл, не кажучи вже про необхідність брати в рахунок її зріст, одного педтехникума і одного відділу педінституту не досить. Та не дивлячись на це, кінчивших ці школи часто-густо призначається в російські школи, а в українські посилають таких учителів, котрі зовсім не розуміють української мови (На 5 пленумі «Куб. Окр. Исполкома» в літі 1928 року було сконстатовано, що в українських школах 50% учителів з «костромських»).

Особливо часто це робиться, коли призначається завідуючих школами (часто бувають випадки, коли завідуючі українськими школами виступають проти українізації їх).

Далі, українській школі на Кубані доводиться перемагати майже цілковиту відсутність підручників українською мовою. Центр постачає краєві тільки російські, і все необхідне при величезній обмеженості коштів доводиться здобувати на Україні. (Цікаво зазначити, що в той час, як на Україні росіян менше, ніж українців в Північно-Кавказькому краї, друкуються і книги і підручники російською мовою в тисячах назв і мільйонах примірників — напр. року 1926 — 1535 назви в кількості 10.000.000 примірників, — на Північному Кавказі від 1920 по 1927 р. було надруковано українською мовою тільки три книжки. Що правда, наприкінці 1928 р. «Северо-Кавказское» видавництво ухвалило видати в 1929 році українською мовою 5 підручників та не відомо, чи дозволять ще йому це).

Нарешті українській школі на Кубані на кожному кроці відмовляється в необхідних коштах. Так напр., в 1926 році на українському відділі педінституту була вільною катедра методики української мови «за відсутством средств». З тієї ж причини в 38 школах II ступня з навчанням на російській мові, викинуто з програму українознавство, не зважаючи на протести учнів. Під ріжними приводами українській школі відмовляється в необхідніших кредитах, і трапляються випадки, коли в одній і тій же станиці в російській школі перебудовується капітальний ремонт, заводиться все нове, а поруч в обідраній напіврозваленій українській — для учнів нема навіть кучля води напитися.

Не ліпше справа і в інших ділянках культурно-національної праці.

Ні українського державного театру, ні навіть українського кіно на Кубані немає. Влада витрачає силу грошей на державний російський театр, що не виходить з дефіциту — і ні копійки допомоги українському приватному театрові.

При великій кількості робітничих клубів — ні одного українського. А клуб нацменшостей в Катеринодарі, в якому є українська секція не має навіть доброго і просторого помешкання, де змістились би всі відвідувачі, тоді як добре уряджені російські клуби пустують.

На 200 хат-читалень в Кубанській окрузі лише 24 українських.

Що до преси, то вже четвертий рік видається в Ростові н-Д «Червона

Газета» (від I-IV б. р. двічі на тиждень, а до того часу—раз) — єдина українська газета не тільки у Північно-Кавказькому краї, а й в цілій Р.С.Ф.С.Р. (до березня 1929 року, бо з цього місяця в зв'язку з українізацією Росошанської округи на Вороніжчині місцева газета «Голос бедноты» почала виходить в українській мові) і від жовтня 1927 року раз на два місяці величкий педагогічний журнал «Новим Шляхом», тоді як для росіян видається ціла низка і газет (до 250.000 примірників що дня) і журналів (на Україні для зазначеної вже кількості росіян виходить до 30 газет в кількості до 420.000 примірників).

Про друк книжок було вже згадано раніше.

А між тим на Кубані існує і розвивається попит і на періодичну пресу і на книжку в своїй рідній українській мові. «Червона Газета» — звичайнісенька совітська газета, не обов'язкова що-до передплати, лічить по станціях передплатників цілими десятками і сотками (наприклад Ново-Платніровська — 558, Новомишастовська — 550, Сіверська — 667, Ольгинська — 1220*) і то тільки тому, що виходить вона в українській мові.

В філії Держвид. в Катеринодарі в 1926-26 р. р. продано книжок на 103.974 карбованців, а р. 1926-27 на 185.794 карб.)

Всі книгарні, всі книжкові залізничні кіоски на теренах Північно-Кавказького Краю і що закладені українцями, констатують великий попит на українську масову книжку (станція особливо цікавиться «Кобзарем», дитячою та сільсько-господарською літературою (майже немає випадків, щоб замовлені книжки поверталися до Харькова не розпроданими, навпаки — замовляють і вдруге, і в третє.

(Закінчення буде)

П. Суклятицький.

Економічна поезія.

В Большевії навіть економісти зробилися за відсутністю дійсности поетами гіперболістами. М. Чичкевич в «Більшовикові України» ч. 15-16, напр., починає свою статтю «Планування народного господарства СССР і закордонні буржуазні ідеології» так:

«Швидке зростання народного господарства СССР, перевищення довійськового рівня його розвитку, швидкий темп реконструкції й усунування, зростання добробуту трудящих мас, п'ятирічний план великого капітального будівництва, соціалістичний наступ на капіталістичні елементи села і міста в країні та змагання випередити капіталістичні країни — всі ці явища, зрозуміло, мусіли залишити певний слід на свідомості певної частини буржуазних учених, економістів та публіцистів».

Одним словом, мовляв, не жартуйте всякі білогвардійці, бо

«буржуазні вчені, економісти й публіцисти зараз більше ніж будь-коли прагнуть виїхати для спеціальних студій до СРСР».

*) Остання рекордна цифра — відповідь життя апостолові існування на Кубані «козацької нації» п. Гнатові Білому, редакторові журналу «Вільне Козацтво». Ця ж сама станція на початку біжучого року виступала з вимогою українізації школи, читальні і станичного совєта.

Що вони там загубили? — здивується читач. По переконнанню М. Чичкевича геніяльний винахід «Жовтневої революції» — це планування; це воно притягає.

«Буржуазні економісти особливо зацікавилися проблемою планування в СРСР».

Не будемо стомлювати читача дальшими «вченими» міркуваннями совітського економіста, що певно має свій вчений кабінет десь на астрономичній вежі. Подамо лише його висновки. Вони такі:

буржуазні вчені економісти й публіцисти вже почали розуміти, що одною з основних причин швидкого темпу розвитку нашої економіки є її плановість».

От чому заздять західне-європейські буржуї — совітській плановості! Так ніби на заході ніякої «плановості»? Як на автора, так! Бо по йому, як і подобає правовірному комуністові, захід — це ж гниль. І навіть коло б захід і перейняв у совітів їхню «плановість», то це не врятувало б захід від неминучої «гнилої» смерті. Бо західня «плановість» — є ніщо.

«Ці проекти (планування в капіталістичному господарстві. Ред.) носять на собі сліди всієї утопійності плановості за капіталізму».

Нема, очевидно, такої теорії, щоб могла збити совітського сто-процентового вченого... Йому хоч голову рубайте, а він все буде співати своєї. Але ж теорія і славетня «плановість» совітів не такі то вже й бездоганні, бо збиваються вони самим прозаїчним способом, не киданням «політично-економічного» пороку у вічі, а самими звичайні-сенькими обвивательськими, наївними хоч би, запитами.

От скажемо, совітська система гармонійного господарства з аптекарським плануванням — геніяльна, але чому ж тоді у совітів цукор, м'ясо, хліб та усе те тривіальне, що робить гармонію у шлункові, видають тільки по карточках? І чому усіх цих споживчих продуктів не вистачає? Чому у совітів ніколи не буває на них перепродукції, як то є в капіталістичних країнах, адже у совітів завжди недопродукція, недохватка, недостача... Чому ж врешті отці західні буржуї без «плану» можуть продуктувати «безпланово» дешево, а совітський пролетаріят завжди все «планово» дорого?

Ми гадаємо і сам битов. Чичкевич не від того, щоб приїхати, напр., до Парижу (як це роблять всі високі достойники большевицькі), щоб відпочити від ССР-івської «плановості» та при тій нагоді переко-нати, що тут на Заході дуже далеко до смерті, в якій так старанно де-сятки років хотять переконати большевики під'яремне населення.

І. З.

3 подорожніх вражіннь. *)

(Закінчення)

II. Українська колонія в Братиславі.

Місто Братислава одне з привабніших міст Чехословаччини. І розташовано гарно на гірському березі середнього Дунаю серед роскішних садів і лісів. Коли в'їдеш до нього зі сторони Бреслава по т. зв. Ламачській дорозі, то здасться, що в'їзжавши до великого панського парку. Нема тих брудних, галасливих, бідних передмість, закопчених від димарів фабрик і заводів, що звичайно оточують колом велике місто. Ідеши по чудовій асфальтовій дорозі серед садів і віл і несподіванно спускаєшся вниз — майже в самий центр європейського міста. Гарні, чудово бруковані і на диво чисті вулиці. Гарні будови. Величезні вітринні склепін. Нарешті Дунай, велика слов'янська річка, що вже тут виявляє свою могутність, швидко несе свої каламутні води на південь, до нашого, Чорного моря. Вивіски на склепах, назви улиць, урядові оголошення — все в трьох мовах — словацькій, мад'ярській, німецькій. На вулиці теж скрізь чути поруч з цілком зрозумілою мовою словаків, мало зрозумілу мову німецьку і цілком незрозумілу — мад'ярську... Місто велике (по над 100.000 населення), промислове, торговельне. Не диво, що воно стало притулком для українських емігрантів, що тут оселились головним чном з 20-22 років. Українська еміграція тут зорганізована в т-во «Українська колонія в Братиславі» зі статутом, що затверджений місцевою владою. Тяжко сказати скільки членів нараховує це т-во. Багато тут переходящого елементу. Одні десь виїхали на працю по за межі Братислави, другі знову приїждють. Т-во відірвано від інших укр. еміграційних центрів і здається і знати їх не хоче. Принаймні досвід його співпраці з бл. пам'яті Укр. Громадським Комітетом, зневірив провідників т-ва в можливості і необхідності координації праці цілої еміграції в ЧСР. Безумовно вину за таке зневір'я треба покласти на невдалу політику «соціалістичних» вождів з Громкому, які надто недемократично поводитись з цією організацією, бажаючи керувати її життям з гори — з Праги. Мало поінформованийий я про внутрішнє життя т-ва, щоб виносити якісь більш присуди. Скажу лише про те позитивне, що зробила укр. колонія в Братиславі і чого тепер ніде в інших осередках укр. еміграції в Ч.С.Р. нема. Це щось подібне до переходової станиці. Інтернат-ночлегарня для тих, хто приїздить до Братислави шукати праці. В свій час т-во винайняло у залізниці — на згаданій вже Ламачській дорозі — невеликий будинок-барак в дві кімнати і пристосувало його для інтернату. Куплено ліжка, матраци, ковдри. Одна кімната для холостяків — там стоїть з 15 кроватей. Кожний хто живе, платить т-ву 3 к. ч. в тиждень, коли він вже має працю. Хто праці немає — живе дурно. В другій кімнаті живуть емігранти з родинами. Життя в інтернаті нагадує життя інтернованих в таборах Польщі. А все ж такі ріжниця велика — в абсолютній свободі — кожний хто приїздить шугає собі працю: коли знайде, то теж на де-який час залишається в інтернаті заощаджуючи собі де-що на помешканню. Особливо поживавилось життя на цій переходовій станиці в останні два роки, коли по високих школах ЧСР масами стали кінчати студії укр. студенти. Шукаючи заробітку почали наїздити і до Братислави і тут «Українська колонія» давала їм на перших, пораз безкоштовно те, що так тяжко знайти у великому місті — стріху над голову. Емігрант не мусів думати, де він спатиме цю ніч: він знав, що увечері він завжди може повернутися на «ламачську цесту», і знайти сякий такий відпочинок, до того побачити своїх, почути їхню раду, може, одержати якусь підтримку. Це є добре діло і за це укр. еміграція мусить віддячувати своїй колонії в Братиславі. Так ж мусять дякувати і ті україн-

*) «Тризуб» ч. 40 (196).

ські туристи, що захотіли побачити Братиславу і що зі сторони голови колонії і коменданта станиці п. Кузнецова знайшли сердешний і товариський прийом.

Під час свого перебування в Братиславі зробили ми візиту і найстаршому братиславському українському емігрантові п. Богунові. Цей — відомий колись завзятий революціонер і не менше завзятий потім «контр-революціонер» (як він сам себе називає в своїх спогадах, уміщених в «Американському слові» за р. 1921) працює тепер в одному словецькому асекураційному т-ві. Одержус 840 к. ч. на місяць — дуже мізерна платня невеличкого службовця. Але кипуча енергія цієї людини, ясно не могла задовольнитися цією скромною долею скромного урядовця. Вона знайшли вихід — не в політичній чинності, від якої п. Б. — як він сам казав давно відійшов — але в іншому. На передмістю Братислави за Дунаєм, купив він (в спілку з одним російським емігрантом) кавалок землі. Росчистив його від каменя, що там було навалено, поставив будинок, завів город. І все це майже власними руками, за рахунок свого убого бюджету. «Я п'ять років жив, як аскет», — казав він нам, — «ну, а тепер маю свій куток на землі». І дійсно цей куток — це свій український куток. Принаймні таким його робить город, насажений любовною рукою господаря. Та: присмню і так дивно після шумних, галасливих і чужих вулиць Братислави, перейшовши розкішний великоміський парк в Петржальці (передмістя Братислави) потрапили в цей невеликий, тихий будинок до гостинного господаря українця, слухати його оповідання і дивуватись перш за все невгамованій енергії, завзятій волі, яка в інших, ліпших умовах могла би дати значно більші результати.

III. У к р а ї н ц і к у л ь т у р т р е г е р и н а С л о в а ч ч и н і .

Щось коло 1000 років, як Чехія з Моравою й Словаччина жили окремим життям, Перші — зазнали західної культури. Оточені зі всіх сторін німцями, вони перенесли на собі весь натиск Drang nach Osten германського й викристалізували за цей час в собі національну свідомість, що могли давати опір цьому натискові. Виплекали свою високу культурну інтелігенцію свідоме міщанство й буржуазію. Розвинули промисел і торгівлю.

Словакам менше пощастило. Попавши під владу мад'ярів, вони може менше зазнали систематичних утисків. Проте відстала економічно Мад'ярщина не могла сприяти економічному розвитку Словаччини. Бідна по природі своїй Словаччина залишилась бідним, в масі своїй хліборобським, краєм. Промисел розвинений слабо. Земля плودуча лише в південно-західній частині — в долині Дунаю. Решта ж країни перерізана високими горами і покрита лісами. Ідеш там по долинах тих річок, що перерізують Словаччину з півночі на південь-припливів Дунаю — як Vah, Gron і лише дивуєшся. Вздовж такої долини іде дорога, проходить через бідні обшарпані села. Справа гори з лісами, високі, круті, суворі, зліва такі ж самі гори. Але де ж поле? Нема. Або майже нема — ледве вистачає на таке-сяке життя.

Місця мальовничі, поетичні. Але туристика, що так розвинена в Чехії, їх мало використовує. Лише північні Vysoke Tatry зробились улюбленим місцем для туристів. Решта ж словацьких гір не притягують туристів, хоч вони значно вище й знаменитих Krkonos і Beskyd. Але там на кожному кроці туристичні хати, пророблені мічені стежки, сфотографовані і зрекламовані мальовничі краєвиди. Там розкидані ріжні санаторії, будинки для відпочинку і т. д. Все це, і туристика й санаторії, дають додатковий заробіток місцевому населенню. На Словаччину туристи заглядають мало — надто дико й некультурно тут (порівнюючи, розуміється з Чехією — до того ще й далеко. Курорти як що й є, то їм не дорівнятися до весвітнених Karlovych Var (Карлсбад), або Marianskych Lazni (Марієнбад). Санаторії, дома відпочинку, чого так багато в Чехії, тут зустрічаються рідко. До того дороги кепські. Брукованих шляхів, що ними справедливо може пішатись Чехія, не вистачає — вони з'єднують лише найважливіші пункти.

Це — так звані державні (hradske як їх тут називають), шляхи. Ними ще можна їздити. А сиробуйте з'їхати з них і ви попадете або на пісок або на каміння, попросту накидані, щоб не було болота. По таких дорогах можуть їздити лише словаки, в яких вози з залізними шинами на колесах в три пальці завтовшки.

* * *

Словачина бідна на інтелігенцію. До перевороту головні кадри інтелігенції складали мад'яри. Тепер мад'яри знаходяться в стані національної меншости. Їх на державні посади стараються не допускати. Чехи не охоче йдуть на ці посади — далеко від «Златої Праги». Тому на Словаччині порівнюючи, легко влаштуватися нашому братові емігрантові. Правда, росіяне тут зуміли захопити найліпші місця і ставлять опір кожній спробі українця прoderтися на ту або іншу урядову посаду. Але все ж де-кому пощастило, і він почуває себе добре. Хоч словаки, може, більші за чехів москвофіли, але їхнє москвофільство якимось уживається з розумінням нашої боротьби, наших стремлень. Може через те, що вони вбачають в цих стремліннях аналогію з їхніми автономістичними прагненнями. Може через те, що по сусідству тут, на Закарпаттю, живе частина українського народу. Але я ніколи не чув од словака твердження, що «українець і рус — це ж одне й те ж», «нашо вам відділяйтесь» і т. п., що ми так часто чуємо тут у Чехії. Запитає — Ви «рус» — і коли дасть відповідь, що не «рус», а українець, цілковито задовольняється, наче б про цих українців він чув і знав з давніх-давен.

Так от серед цих словаків, по різних їхніх містах і містечках, розкидані наші емігранти. Переважно ті, що покинули свої студії в Ч.С.Р. Де-хто вже прийняв підданство, де-хто оженився й не думає розлучатись з цією новою для нього батьківщиною. Більшість все ж живе, не бажаючи запускати коріння та чекаючи, коли з України принесе вітер вимріяну надію — можливість повернутись до рідних пенатів.

Був я в такому місті — в самому центрі Словаччини — Банська Бистриця. «Перлина» Словаччини, велике (до 30.000 мешканців) торгове місто. Тут, як на підбор, зібралась українська колонія — все культуртрегери в малокультурній Словаччині. Один — районичий лікар, другий — адвокат — має контору й викладає право в місцевій торговельній школі, третій проводить у місті водоводи, четвертий міряє землю, пятий прокладає шосе. 2 доктори — один медицини, другий — прав і три інженери — до того ще з нашої високої школи, Української Господарської Академії в Подєбрадах. Правда, відірвані від еміграційних центрів, вони живуть виключно власним життям. До тих турбот, що хвилюють українську еміграцію, де її тяжкої невдячної праці їм нема діла. Вони про неї не знають. Це шкода.

* * *

Словацькі селяне привітливі, гостинні. Багато де в чому нагадують наших українських хліборобів. І досі ходять в національному одязі. Так подивився на такого старого дядька, що в білих широченних штаних аж до землі, та ще поверх штанів одягнув щось подібне до спідниці, якийсь білий хвартук — теж до самої землі, сидить і флегматично й замріяно курить свою довжелезну люльку. І повстає думка: так от ці селяне — вони мають свою власну державу, вони зуміли її вибороти. Чому ж нашим землякам не пощастило? І багатші вони за словаків і на загал менш забиті, виглядають більш незалежно. Але...падо мало мали національної свідомости, надто приспано було у них почуття своєї відокремнености, надто не розвинена була ідея державности. До того словаки мали таких упертих і завязятих спільників, якими були чехи. Правда, відношення між цими спільниками не дуже приязнені. Словак не любить чеха, бо вважає, що той ним керує в спільній їхній державі. Чех не довіряє словакові, боїться, що в ньому ще живуть мад'ярофільські тенденції, які може використати найбільший ворог Чехословаччини — мад'яри.

Культура не приносить щастя словацькому народові. Вона приходить до нього лише з зовнішніми своїми здобутками. Вона розвиває нові потреби, але не збільшує його прибутків, чому добробут його, й без того такий убогий, ще більше руйнується. Про це багато оповідав наш районний лікар—українець, що вже два роки спостерігав життя тутешніх селян. «Оце, каже він, в кожному селі ви знайдете 5-6 ідіотів, горбатих малорослих. Це—ознака дегенерації. Розвивається туберкульоз». В цій країні серед такого чудового повітря, і туберкульоз! І у кого? У місцевих аборигентів, що цілісенький рік дихають цим повітрям — неосяжна мрія багатьох мешканців міста! Але причини туберкульозу не в тому або іншому повітря, але в тому або іншому відживленню людини. А відживлюються місцеві селяне слабо й тепер гірше, ніж раніш. Бо — прийшла культура й доводиться задовольняти нові потреби. Раніш дівчина ходила в чоботях, на нозі мала онучки з старої спідниці. Тепер одягає черевизи, а до них панчохи, що деруться за 3 дні — а це все коштує грошей. Хлопці купують велосипеди в Чехії, вело має кожний селянин і робітник. Воно йому необхідне, бо скорочує час для того, щоб йти на працю. Дороги добрі, праці багато, треба тільки встигати працювати. Тут вело — це покишо люккус, як колись люккусом було у нас на Україні. Люккус, що коштує надто дорого. Таких прикладів багато наводив нам лікар.

Безумовно, це тимчасове явище — думалось. Культура не тільки несе нові потреби, вона принесе й нові заробітки народові. Розвинеться промисел, пройдуть дороги, використовуватимуться підземні і надземні багатства, і словацький селянин стане подібним до свого брата й спільника по державі — чеха. Це лише один момент, перелом, коли від одного берега відійшли, а до другого не прийшли. Він пройде, й Словаччина буде багатою й квітучою країною. І праця українських культуртрегерів не піде на шкоду, лише на користь словацькому народові.

Є. Г л о в і н с ь к и й.

3 преси.

В саму гарячку, коли окупантська влада захлиналася од «успіхів» хлібозаготовок, зненацька «вилізло шило з мішка». Просто несподіваною бомбою була постанова (ще з 28 серпня с. р., але большевики ховали. Ред.) партійного окружного комітету на Запоріжжі, винесена після розглянення хлібозаготовчого плану, присланого з центру. І справді, чи не грім серед тиші?

«Хлібозаготовчий план центру «не залишає» жодного пуда для споживання населенню». («Ком». ч. 216 з 19. IX. 29 р.).

Інакше кажучи, «хлібозаготовчий план» — це крадіж серед білого дня, це — здирство, грабунок!

І ясно, що такої ереси не стерпіли керівники окупантів. ЦК КПБУ розглянув цю справу Запоріжжя і виніс постанову:

«вважати, що план хлібозаготівель, даний запорізькій окрузі на 1929-30 рік цілком реальний і має бути виконаний у встановлені терміни»: (там же).

Отже — «не разсуждать»! Чи лишає цей «план» щось населенню, чи ні, а його має бути виконано у встановлені терміни!

* *
*

Як не стараються большевики це «шило з мішка» заховати, все одно життя його висовує. Населення не здає Москві потрібних жита й пшениці. Останні вістки зовсім алярмуючі:

«кожна п'ятиднівка дає зменшення кількості заготівлі харчових культур. («Пр. Пр.» ч. 218 з 21. IX. с. р.).

* *
*

Таке зменшення викликало вже не аби яку тривогу у Москві. Вже мусів заговорити і сам Орджонікідзе, голова ЦКК ВКП і Нарком РСІ ССРСР (робітничо-селянської інспекції).

Ця не аби яка «персона», одмітивши, що

«директиви ЦК ВКПб та постанови уряду в цілому ряді районів здійснюють надто незадовільно. («Пр. Пр.» ч. 216 з 19. IX. с. р.),

видав наказа до «всіх республіканських, краєвих, обласних і місцевих органів КК РСІ»:

«негайно встановити фактичну перевірку виконання всіх директив партії в галузі провадження хлібозаготівель».

Отже, виявляється, що мало й Микояна на Україні! Такими наказами заховується те шило, що несподівано вилізло на Запоріжжі.

* *
*

План — одно, а реальність — друге. Натиск — одно, а результати — друге. Ілюстрацію до цієї простої формули подають «Изв». ч. 220 з 24. IX. с. р. про стан транспорту в Дніпропетровському, де сталася закупорка із вагонами, вантаженими хлібом. Ось, що пишуть «Изв»:

«Приїзд тов. Микояна сприяв ліквідації залізничої «пробки». Але після од'їзду тов. Микояна все пішло по старому, особливо на Мерефо-Херсонській дорозі на участку Апостолово-Дніпропетровськ. Адміністрація дороги несподівано зменшила норму подачі вагонів по вивантаженню хліба з 35 до 25 шт. і пробувала провести це зменшення заднім числом, себ-то просто припинити подачу вагонів».

Що ж робив тов. Микоян у Дніпропетровському?

* *
*

Придивляючися до справ хлібозаготовок, тов. Микоян придивлявся і до інших сторін життя на Україні. Будучи в Києві, він дав пресі інтерв'ю, яким розбив геть на тріски усі «досягнення» большевицької влади Київщини. Візьмемо тільки найбільш яскраві місця з микоянівських «вразінь»:

«Обізнавшись із станом дніпровської флоти, я повинен констатувати,

що на мене справило дуже погане вражіння відсталість і розруха, які там досі панують».

«Україна має широкі можливості для розвитку рибного господарства, але на превеликий жаль їх ще не використано»...

«Я бачив зруйнований млин кол. Бродського. Погано те, що маючи елеватор мільйонної сили, маючи корпус зруйнованого млина, придатного для відбудування, що міститиметься на березі Дніпра, ще досі не відбудували млина. Правда, на стінах є напис, що млин будують, але справді там нічого не роблять». («Пр. Пр.» ч. 217 з 20. IX.

Не беремося вгадувати, які обличчя були у тих совітських київських урядовців, що мусіли вислуховувати оці «спостереження» московського олімпійця.

Але, що їхні «досягнення» схожі більше на мильні баньки, то про це і вгадувати не треба.

* *
*

Листопадове число «La Revue Diplomatique» містить черговий огляд політичної ситуації нашого давнього приятеля п. Еміля де Фремері. Одзначивши, що поляки, чехи та румуни й серби, які по війні відзискали, одні — свою незалежність, другі — здійснення своїх соборницьких, скажемо, ідеалів, вбачають у Франції заступницю і охоронницю своїх досягнень, автор звертає увагу політичних кол на інші народи, які «ще не визволилися з під ярма», але які дають про себе знати. Автор пише:

«Тримана силоміць в ССРСР, засуджена на голод та руїну совітськими ідеалами, Україна покладає на нашу країну, завжди натхнену шляхетними ідеалами, свої надії, що врешті почують голос України в Лізі Націй. Так п. Олександр Шультгін, бувший міністр закордонних справ Української Республіки, нагадує в прекрасному одвертому листі до д-ра Фрітіофа Хансена, що 11 держав, членів Ліги Націй, визнало Українську Державу. А однак, цей народ у 30 мільйонів душ продовжує стогнати під ярмом! Чи ж може тривати далі подібна ситуація?»

Те саме скажемо ми й про народи Кавказу, а особливо про Грузію а навіть про Сибір, який починає також ворухитися. Так у харьбинській газеті «Гун-Бао» (Манджурія) в статті «Україна й Сибір» трактується питання незалежного Сибіру і приятельських стосунків, як стане він незалежною державою, з Україною, яку Сибір вважає за приятельську і союзницьку націю.

Не губімо з очей бувшу імперію царів. Там готуються великі зміни. Справді не можна ж вічно правити проти волі народів».

З приємністю одмічаємо голос французького публіциста, що так просто й ясно підходить до проблеми Сходу Європи. Не менш приємне і те, що цей голос появляється у впливовому серйозному французькому журналі.

З широкого світу.

- В Брайтоні, в Англії, відбулася конференція робітничої партії.
- 30 вересня Бельгія відсвяткувала день роковин своєї незалежності.
- Римські часописи повідомляють про відкриття неофіційних переговорів Папи з більшовиками про відновлення зносин.
- До Білгороду прибула французька військова ескадріл'я з 4-х апаратів.
- Помер Царьгородський Вселенський патріарх Василь III.
- Англійський уряд договорився з більшовицьким паризьким послом Довгалевським про процедуру відновлення англо-московських дипломатичних зносин.
- Демісіонував єгипетський кабінет міністрів.
- В Швеції під лок-аут підпало 60.000 робітників.
- В Єльці на Московщині відкрито постій доісторичної людини.
- Більшевицький комісар війни Ворошилов виголосив промову про способи майбутньої війни і необхідність збільшення озброєння СРСР.
- Надір-Хан взяв нарешті Кабул.
- Аероплан французьких летунів Коста й Белонта, що вилетіли з Парижу в напрямі Токіо для побиття рекорду лету по простій лінії, спустився біля Цзінкару, вже в Манджурії, побивши рекорд встановлений італійськими летунами. Кост і Белонт зробили 7.800 кіл.
- Чергова сесія Ради Ліги Націй почнеться 20 січня майбутнього року.
- На початку жовтня в Лондоні збереться конференція домініонів англійської імперії.
- Чеська статистика визначила кількість виборців до парламенту в цьому році в 8.196.719 душ. В 1925 р. їх біло лише 7.105.276.
- В Токіо відбулися урочисті свята «святого дзеркала».
- Помер славнозвісний французький скульптор Антуан Бурдель.

Хроніка.

З Великої України.

— Обходили ювілею Коцюбинського. 18 вересня у Вінниці закладено бібліотеку-пам'ятника Коцюбинському. Перші цеглини поклали голова винницького окрвиконкому, винницька робітниця, робітники Харькова, Жмеринки й піонерка школи ім. Коцюбинського. Між цеглинами замуровано пам'ятну дошку. («Ком». ч. 216 з 19. IX).

— У Вінниці перейменовано вулицю Раковського на вул. Коцюбинського. В трудовій школі запроваджено 2 стипендії його імені та видано ювілейний збірник. Накладом винницької філії Всенародньої Бібліотеки України вийшла з друку брошура «М. Коцюбинський у Барі». На будинках зв'язаних з діяльністю Коцюбинського, прибито 3 пам'ятні таблиці.

— У Чернігові 22 вересня урочисто закладено на могилі письменника на Болдиних Горах — пам'ятник-надгробок.

— У Харькові 21 вересня відбувся вечір пам'яті Коцюбинського в колонній залі Палацу Праці. На 29 вересня призначено закладини пам'ятника-погруддя у парку професійних спілок. («Пр. Пр.» ч. 218 з 21. IX).

— В читальній залі Всенародньої Бібліотеки України з приводу ювілею Коцюбинського влаштовано виставку творів письменника. («Пр. Пр.» ч. 221 з 25. IX).

— Інститут жидівської культури. Розробляється план роботи інституту жидівської культури, який має розпочати свою діяльність при УАН («Пр. Пр.» ч. 219 з 22. IX).

— Жидівський музей в Одесі ім. Менделя Мойхер-Сфорима зібрав матеріали з історії жидівського революційного ру-

ху та почав працювати по своїх відділах: народного мистецтва, побуту, літературно-історичнім, революційного руху та відділі погромів і самооборони. Намічено до відкриття також відділи театрального та малярського («Пр. Пр.» ч. 217 з 20. IX).

— Другий Всеукраїнський з'їзд товариств «Геть неписьменність» відкрився у Харькові 20 вересня. На цьому з'їзді з промовою виступив Петровський, в якій зазначив, що протягом шкільного року 1929-30 на Україні, запланом совітської влади, му́сло б бути навчено грамоті 2.615.000 чол. («Пр. Пр.» ч. 219 з 22. IX).

— Місцева Харьківська влада видало розпорядження, згідно з яким усі, що закінчили не менш як семирічку мусять брати участь у ліквідації неписьменности. Особи, які одержують 100 карб. і більше, коли не хочуть брати участі в ліквідації, мусять сплатити одноразово 5 відс. своєї заробітної плати на ліквідацію неписьменности. («Ком». ч. 217 з 20. IX).

— Провал плану ліквідації неписьменности. Спричиняється до цього провалу абсолютний брак зошитів та букварів, без яких навчати грамоті не можливо. На сьогодні немає буквально жадного зошита в цілому ряді округ. З окрема в ДВУ, що в загальному плані постачання «Лікнепу» навчальними приладдями, посідає перше місце — з 28 філій немає жадного зошита по 20 філіях. А запас зошитів по всіх філіях ДВУ становить на 15 вересня тільки 100 тисяч штук при загальній потребі на ліквідацію неписьменности в 7 з пол. мільйонів штук. Букварів на початок шкільного року буде

(але ще нема!) лише 1 мільйон штук, тоді як потрібно мати 2.165.000 штук. В деяких місцевостях букварі почали видавати місцевими засобами. Так, в Сумській окрузі почали видавати букварь, як додаток до місцевої газети. («Ком». ч. 213 з 15. IX).

— Маневри чорно-морської совітської флоти. До Одеси прибула 23 вересня чорноморська совітська флота, яка маневрує разом з червоною армією («Ком». ч. 220 з 24. IX).

— Робітничі бригади «помогають» селянам. По Україні розкидано понад 500 робітничих бригад, які займаються справою помічі органам хлібозаготівель та «допомагають» ніби селянству підчас осінньої сівби. («Пр. Пр.» ч. 221 з 25. IX).

— Епідемія що-далі росте. Епідемія в Харькові зростає. За 19 днів вересня в городі зареєстровано 329 випадків тифу. («Ком». ч. 218 з 21. IX).

— Епідемія в Києві поширюється. Тоді як за першу половину вересня в місті було 32 захворювань, за 3 дні тільки другої половини вересня зареєстровано було 66 випадків тифу.

— В Артемівському за першу половину вересня зареєстровано 360 випадків захворювань.

— В Луганському епідемія поширюється у великих розмірах. За браком достатньої кількості ліжок, не можна ізолювати всіх хворих. На боротьбу з епідемією в Луганському асигновано 225 тис. карб. («Ком». ч. 216 з 18. IX).

— В Донецькому басейні пошесть червоного тифу та дезинтерії також поширюється.

— Центральна надзвичайна комісія при Наркомздор'я УССР констатує, що хворих на дезинтерію зовсім не шпиталізують і медична сітка зовсім не пристосована для боротьби з цією хворобою. («Пр. Пр.» ч. 217 з 20. IX).

— З приводу епідемії Наркомздор'я УССР звернув у до населення з відозвою, в якій запрошує до швидкого виконання протиепі-

демичних заходів, зазначаючи, що епідемія загрожує виконанню виробничої програми промисловості й може затримати темп успішного соціалістичного будівництва. («Пр. Пр.» ч. 221 з 25. IX).

— У к р а ї н і з а ц і я. На засіданню президії міської Київської Ради було зроблено доповідь про українізацію совітського апарату на Київщині. В доповіді між іншим сказано: «... не можна визнати, щоб робота установ у справі українізації була цілком задовольна. Добре провадять роботу в відділах Окрвиконкому, гірше по установках союзного маштабу. З усіх категорій службовців чомусь дуже повільно опановують українську мову відповідальні робітники та фахівці. Частина керівної верхівки ставиться до українізації байдуже. Є навіть випадки ворожого ставлення до українізації. Не зважаючи на постанову Раднаркому, в установках Київщини залишилися на роботі близько 7.000 службовців, що не знають української мови та ухилися від перевірки. Усе це призводить до того, що українізація набирає характеру чисто формального. Спостерігаються також рецидиви неписьменности. Останнє обслідування 58 установ виявило 14 відс. рецидива сдужбовців, що мали першу категорію («Пр. Пр.» ч. 213 з 15. IX).

— Президія ВУЦВК-а затвердила зразок герба УССР, на якому напис «Пролетарі всіх країн єднайтеся» тепер буде тільки на українській мові, згідно з постановою II Всеукраїнського з'їзду совітів. До тепер цей напис був український і російський. («Пр. Пр.» ч. 219 з 22. IX).

— Жидівська колонізація. На землю на Україні посаджено уже коло 10.000 жидівських родин на площі 160 тис. гектарів. Колективних жидівських господарств на Одещині є 50 відс. усіх жидівських господарств, на Херсонщині — 70 відс. («Ком». ч. 218 з 21. IX).

— Смертні присуди. Виїздна сесія харьківського окр-

суду засудила до розстрілу 8 селян села Янцівка, Кириківського району за вбивство сільського активіста Данила Іпатова і його родини. Хату Іпатова з трупами було вбивцями спалено. («Ком». ч. 217 з 20. IX).

— Селянський терор. В селі Онопріївці на Кременчуцьчині на зборах присвячених справі хлібозаготівлі, побито члена сільської комісії, а на другий день в тому ж селі побито члена комісії в справі розповсюдження 3-ої позики індустріалізації. («Ком». ч. 217 з 20. IX).

З укр. життя.

— Руський Народний Дім у Пришеві. На Закарпатті в Пришеві вибудовано Руський Народний Дім, в якому знайдуть собі приміщення місцеві організації («Рус. Слово». ч. 33).

— Українські студенти в Румунії. Майже по всіх високих школах Румунії є більші чи менші гуртки укр. студентів. Так в Ясах існує «Громада», в Бухарешті — «Буковина», що провадить живу діяльність. В цій організації є три українця з Бесарабії. В Чернівцях існує дві студентські корпорації: «Запорожжя» і «Чорноморе». Останнє т-во гарно розвивається і має біля 180 членів. («Канад. Українець». ч. 37).

— Українська делегація у президента міністрів. В другій половині вересня укр. делегація під проводом послів Кракалі та Андріячука відвідала президента міністрів Маніу. Делегація домогалася привернення укр. викладачої мови по школах в українських місцевостях Буковини й Бесарабії, відкриття укр. відділів при учительських семінаріях і т. и. Бухарештянська агенція Радор повідомляє, що Маніу обіцяв розглянути цю справу в porozумінню з міністром освіти. («Діло». ч. 213).

— Смерть київського історика. В Києві помер укр. історик Леонід Добровольський. Похорон відбувся 20 вересня. Небіжчик працював передовсім над історією Києва і Київщини. Важніші з його праць такі: «Межигірря», «Змієві вали коло Києва», «З київської козащини», «Золоті Ворота», «Київ чи Мерв» та інші («Діло». ч. 216).

— Українці на міжнароднім конгресі історії релігії. В Швеції (в Лунді) під протекторатом шведського наслідника відбувся з кінцем минулого місяця п'ятий міжнародній конгрес, присвячений релігійно-історичним питанням. На нім взяло участь 25 закордонних представників, серед яких було і кількох українців: а саме: проф. Щербаківський, як представник Укр. Університету в Празі, проф. цього ж Університету — д-р Мірчук — від Укр. Наук. Інституту в Берліні і проф. Чижевський, яко делегат Укр. Педагог. Інституту в Празі. Найсильнішою поміж слов'янами виступала польська група, що мала 6 членів, дальше укр. група з 4 учасниками. Москалів не було зовсім. Доклади українських представників були прочитані на такі теми: «Останки первісної релігії на Україні». (проф. Щербаківський), «Месіанізм у слов'ян» (проф. д-р Мірчук) і «Рослина, як релігійний символ» (проф. Чижевський) («Укр. Голос». ч. 39).

— Нове студентське т-во у Празі. В Празі засновано нове студентське т-во. «Українська Громада Студентів з Волині, Холмщини, Полісся й Підляшша». Т-во має на меті об'єднувати всіх студентів з вищеваних земель та нести їм матеріальну та моральну поміч («Діло» ч. 211).

— 7-ий Звичайний з'їзд ЦЕСУС-а. Цьогорічний з'їзд Цесус-а має відбутися в Подєбрадах в днях 30-31 жовтня та 1 листопада. На порядок дня

з'їзду поставлені будуть між іншими такі питання: 1) Справа перенесення Цесу-а по-за межі Чехословаччини, 2) Прийняття нових членів, 3) Внутрішні положення, 4) Міжнародна акція, 5) Економічний стан. Прикінці з'їзду буде обрана управа на слідуючий академічний рік («Час» ч. 288).

— Розв'язання харківської комуністичної організації. Центральна контрольна комісія ухвалила допустити харківську комуністичну організацію, в якій багато опозиційного елемента. Чисткою харківських комуністичних організацій керуватиме Постишев («Руль» ч. 2687).

— Похід на церкву. В Катеринославі церкву, що була на заводі Петровського, віддано під робітничу аудиторію і кіно. В Ново-Сіверському, Глухівського пов., закрита Троїцька церква. В ній влаштовано школу. В с. Котельня Полтавської округи закрита Мироносицька церква, в якій приміщено совітський клуб. В Кременчузі в замкнутім катедральнім соборі улаштовано «палац» фізичної культури. («Руль» ч. 2686).

— Утворення нової жидівської республіки. «Le Petit Journal» з 7. X. с. р. подає таку звістку; «Лондон 6 жовтня. Кореспондент «L'Observer» в Москві оповідає про можливе майбутнє утворення жидівської республіки в Союзі совітських республік. Ініціативу у цьому утворенню взяв сам совітський уряд, даючи на жидівську колонізацію дуже мало заселену територію у 328.000 квадрат. кілометр., яка знаходиться у Біробіджані, у східному Сибіру, вдовж річки Амур».

— Терор і масові арешти на Україні. Румунська преса подає такі відомості про останні події на Україні: «Заворухення на Україні, які почали набирати загрозливого характеру, дуже занепокоїли уряд совітського союзу в Москві.

Подіям на Україні було присвячено спеціальне засідання Всесоюзного Виконавчого Комітету. На засіданню було зачитано таємні рапорти з України, які зробили на присутніх пригноблюче враження. В рапортах повідомлялося, що невдоволення українських селян, викликане реквизиціями хліба, значно використали українські націоналісти-петлюрівці, які тисячами роскидають по всій Україні відозви, звернені до селян, до робітників, до студентської молоді і до червоної армії. На відозвах даються портрети бувшого президента незалежної України Симона Петлюри, убитого в Парижі, і улюбленого українського поета Тараса Шевченка. Відозви передаються з рук до рук і читаються українським населенням з великим захопленням.

Хліба селяне рішучо не дають. Випадки убивств комуністів, а особливо членів реквизиційних комісій значно збільшилися. Антибольшевицька активність українського селянства настільки зростає, що комуністи відмовляються йти працювати на село.

В рапортах підкреслювалося, що коли не вжити на Україні негайних і рішучих заходів, то на Україні неминуче вибухне загальне повстання, яке швидко перекинеться не тільки на Кубань, Дон та Кавказ, але й на Білорусію.

Всесоюзним Виконавчим Комітетом було ухвалено негайно командувати на Україну Народнього Комісара Мікояна (бувшого чекиста) і негайно почати підсилення військових гарнізонів найбільш надійними частинами.

Офіційно перекидання військ на Україну пояснювалося осінніми маневрами, які мали відбутися в районі Одеси і Бобруйська.

В ніч з 9-го на 10-ге вересня майже по цілій Україні було переведено обшуки та арешти. В Київі заарештовано 60 душ переважно інтелігенції.

Арештовано також більше 1000 селян.

Заарештовані по другорядним залізницям перевозяться до Києва.

Арешти тримаються у великій таємниці з одного боку, щоби не

викликати обурення, а з другого боку, щоби про них не довідалися за-кордоном, особливо тепер, коли передбачаються переговори між світами та Англією.

В зв'язку з арештами до Києва було викликано Микоюном Начальника українського ГПУ Балціцко-го.

Тим часом по Україні хутко розповсюдилися хвилюючі чутки.

Для заспокоєння населення передбачається випуск офіційного повідомлення про арешти.

В повідомленню буде зазначено, що на Україні розкрито нову велику організацію «Союз Визволення України», який ніби керував антибольшевицькими виступами, вів агітацію в червоній армії і останніми днями випустив маніфест, в якому закликалося не платити податків і ховати запаси хліба. Мета «Союза Визволення України» — вихід України з совітського союзу і оголошення цілковитої державної незалежності.

Серед заарештованих мається кілька десятків агентів совітської тайної поліції (ГПУ), на обов'язку яких лежить шпигунство серед заарештованих, а на процесі, який передбачається перевести в ударному порядку — в жовтні місяці, ці агенти мають давати зізнання против тих українських діячів, з якими Москва хоче розправитися, вважаючи їх для себе небезпечними.

З життя укр. еміграції.

У Франції

— Громада в Оден-ле-Тіші. 15 вересня в помешканню Громади влаштовано було вечірку. П. Нетреба зачитав реферат на тему: «Український вояк і український інтелігент в минулому й сучасному». По рефераті відбулася спільна вечеря й танці.

— Після літніх ваканцій український Драматичний Гурток, що існує при Громаді в Оден-ле-Тіші розпочав свою працю підготовкою до постановки п'єси Тобілевича «Розумний та дурень».

— З життя укр. колонії в Омекурі. В жовтні має відбутися в Омекурі вистава п'єси «Тітка Чарлей» і вечірка, чистий прибуток піде на користь української дитячої школи в Кнютанжі.

В справі приїзду на лекції до Франції д-ра Д. Донцова відбувся ряд нарад, обрано було спеціальну комісію для полагодження з сусідніми громадами, але справа щось не посувається в фінансовому відношенню, а крім того інші громади, очевидно, будучи членами Союзу чекають поки Генеральна Рада, згідно постанові минулого з'їзду, організує цю справу.

Збірка на будову дому укр. інваліда проходить досить гарно; на бібліотеку ім. С. Пегляри намічається збірка після закінчення збірки на дім інваліда.

В Болгарії

— З життя укр. еміграції в Болгарії. 22 серпня в помешканню Художньої Академії відкрилася виставка мистецтва. Відділи: малярський скульптури і прикладного мистецтва. Виставка уявляє собою інтерес місцевого значіння: за дуже невеликим виїмком всі експонати виставки — це твори болгарів. З поміж виставлених річей не останнє місце займає і твір нашого українського скульптора п. М. Парашука — бронзове погруддя Ст. Пшебишевського. П. Парашук вже досить довгий час перебуває в Болгарії, яко емігрант. Має власне ател'є і, порівнюючи, добру клієнтуру.

— З укр. життя в Болгарії. Після великих труднощів болгарським урядом затверджено Українське Культурно-Провіснне Товариство, — «Українська Громада в Болгарії». Місце осідку т-ва м. Софія. В склад Президії т-ва входять — полк. Цибульський (голова), Скрипаль — заступник, п. Полтавченко — писар, п. Романюк — радник, п. Салівон — скарбник. Ревізійна комісія складається — з п. п. Крещанівського й Коршуна (запа-

сові члени — п.п. Мищенко, Тригуб та Мишустин). З приводу офіційного відкриття «Громади» надіслано привітання Головному Отаманові і всьому українському урядові.

В Америці.

— На пам'ятник Шевченкові. В Детройті в міському парку відбулося велике віче за численної участі українського населення цього міста. Віче, як і пікнік, що відбувся пізніше, було присвячене справі будови пам'ятника Шевченкові в Детройті. Разом цей день на цю ціль дав 236 дол. 30 цент. («Народня Воля». ч. 101).

— Сила укр. асекураційно-допомогових союзів. В Злучених Державах Північної Америки існує п'ять українських асекураційно-допомогових союзів, а саме: «Укр. Народ. Союз», «Укр. Робітнич. Союз», «Провідіння», «Народня Поміч», і «Згода Брацтв». Поза тим існують два великі асекураційно-допомогові союзи для емігрантів із Закарпаття і одно т-во москвофілів. Найсильніше представляються організації наших закарпатських земляків, що належать майже повністю з жінками й дітьми до тих організацій. З п'ятох укр. організацій найбільшим є «Укр. Народ. Союз», що має понад 35.000 членів і 2,5 мільонів дол. майна. Далі йдуть «Укр. Робітнич. Союз» з 16.000 членів з майном в 1.101.776 дол. («Діло». ч. 207)

— «Кума Марта» в Буенос-Айресі. Аматорський гурток тов. «Провісита» в Буенос-Айресі (Аргентина) дав чергову виставу історичної драми Шашківського «Кума-Марта». Публіка було повнісенько, яка з великим задоволенням прослухала цю виставу. («Укр. Слово». ч. 36).

Бібліографія.

Найдар Ватмате. «Le Caucase et la Révolution Russe». Paris. L'Union National des Emigrés de la République du Caucase du Nord. 1929.

Книжка п. Гайдар Бамата, видатного представника Північно-Кавказької республіки, безперечно буде прочитана європейськими політичними колами з неослабною увагою від початку до кінця. Книжка ця складається з історично-географічного вступу, аналізу Кавказької недавньої історії і заключень, корисних для сучасної боротьби кавказьких народів за свою свободу і незалежність. Запорукою цікавості книжки є ясність викладу і трактування подій, елегантна точність і переконуючість політичних концепцій автора на будучину.

Хоч зараз Європа зайнята своїми дрібними справами, але всім добре зрозуміло, що доля Європи має бути в значній мірі вирішена в Азії: в Персії, в Туркестані, в Афганістані, в Манджурії та на Кавказі. Тому ми цілком згодні з автором, що «коли Європа хоче тривогого миру в цій частині світу, від якої без сумніву залежить спокій двох континентів, Кавказьке питання мусить бути вирішене». Не треба лише ставити це вирішення в дуже велику залежність від зовнішніх обставин європейської політики, скажемо ми, а необхідно крім того, перестрахуватися і на власні сили, які слід і можна організувати. Серед цих сил єдність чину кавказьких народів є значною гарантією їхньої свободи, їхньої ролі вартового між двома континентами і неодмінного союзника України проти катастрофічних нещастя розливу московського імперіялізму, що вже протягом довшого часу, являється причиною загрози мирові і розвиткові народів Європи й Азії.

I. Заташанський.

Лист до Редакції.

Маю шану просити пана Редактора «Тризуба» помістити на сторінках свого тижневика моє спростовання проти неправди п. Миколи Шаповала, а саме:

З огляду на те, що п. Микола Шаповал в «Вістникові Української Громади у Франції» з дня 15 вересня б. р. число 3-4 помітив своєю заміткою під назвою «Життя

бере гору», де цілковито неправдиво описує мою розмову з ним, я є змушений з протестом відкинути усей той бруд і натомість з'ясувати дійсний стан справи. Дня 10 серпня б. р. зайшов я до Громади (42, Rue d'Argo), в цілі довідатися, як стоїть справа з підписним листом на студентській справі — а саме на потреби української делегації на Міжнародній Студентській з'їзд, що мав одбутися в Будапешті. До цієї Громади Українська Студентська Громада у Франції надіслала підписний лист. На моє запитання чи переведена збірка по підписному листу п. М. Шаповал відповів, що збірки не зроблено з тої причини, що він уважав Укр. Студентську Громаду «полонофільською». На це я відповів, що Укр. Студент. Громада по статуту своєму аполітична і стоїть по-за рямцями яких-будь політичних тенденцій. Укр. Студентська Громада об'єднує студентів, котрі стоять на ґрунті незалежності й соборності Української Держави і тримає себе на точці нейтральности в політичних питаннях. Укр. Студентська Громада хоче мати прихильність з

боку українського громадянства, мати громадські стосунки з усіма українськими організаціями у Франції. Цей мій вираз п. М. Шаповал зрозумів по своїому, ніби в середині Української Студентської Громади були політичні тертя, що ніби Укр. Студентська Громада не має нічого спільного з «полонофільськими», виїхала з «полонофільського» об'єднання і не має стосунків з Генеральною Радою, а натомість ніби то я, яко секретарь Укр. Студент. Громади, запропонував п. М. Шаповалові співділення і контакт.

З огляду на те, що я нічого подібного не говорив, тим більше, що сам я є членом Української Об'єднаної Громади в Парижі і прихильно ставлюся до Генеральної Ради, то цією пресовою дорогою звертаюся до українського громадянства з протестом проти нетактичного поступовання п. М. Шаповала, який своєю заміткою хотів заплямувати моє ім'я.

(-) Іван Каленічук.

студент медицини Паризького
Університету.

30 вересня 1929 року.

Париж.

З м і с т

— Париж, неділя, 13 жовтня 1929 року. — ст. 1. *** — ст. 2. Семен Нечай. Інтерв'ю з заступником паризького полпреда Бессодовським — ст. 3. І. Косенко. Як інформує «Розбудова Нації» своїх читачів — ст. 7. В. С. З життя й політики — ст. 10. П. Сулятицький. Українізація на Кубані — ст. 13. І. З. Економічна поезія — ст. 17. Є. Гловінський. З подорожніх вражень — ст. 19. З преси — ст. 22. З широкого світу — ст. 24. Хроніка. З Великої України — ст. 26. З укр. життя — ст. 28. Газетні звістки — ст. 28. З життя укр. емігранції: у Франції — ст. 30. В Болгарії — ст. 30. В Америці — ст. 31. Бібліографія — ст. 31. Лист до редакції — ст. 32.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau; Paris V.

Поштова адреса: «Le Trident» («Tryzoub»). Boite post. № 15. Paris XIII. дійсна лише до 31. XII. 1929 р., а з 1. I. 1930 р. — посилати безпосередне на повищу адресу редакції й адміністрації. Для переказів: «Le Trident», chèque post. de Paris 898.50.

Ре — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.